

Tijdje terug sprak ik een indiaan...

Column uitgesproken door Laurens van der Zee tijdens het Cultureel Café Wageningen van 1 december 2010, dat in het teken stond van latijns Amerika. Organisatie: OLAH.

Tijdje terug sprak ik een indiaan, het was ergens in Chili aan de Boliviaanse grens, de hoogte was ruim vier kilometer. Voor mij was en is alles boven de twee meter beklemmend hoog, het zou dus een regelrechte hel zijn geweest ware het niet dat alles om ons heen óók vier kilometer hoog was. En plát zover het oog reikte, op een paar besneeuwde toppen na. Het leek wel of de aarde hier in de hoogte opnieuw begon. Heel toepasselijk noemen ze het dan ook "hoogvlakte" of op z'n Spaans *altiplano*.

Die vlakte loopt zo'n beetje over de hele, duizenden kilometerslange Andes, het gebergte dat de ruggengraat van Zuid-Amerika vormt. Je vindt er dorpen, akkers, graasland compleet met poeltjes en beekjes voor de lama's en alpaca's, en voetbalvelden. Daar moet je als Westerling niet aan beginnen, één trap tegen een bal of een steentje en je snakt een half uur naar adem, zo ijl is de lucht hier. Maar de Aymara's, Quechua's en andere hooglandindianen voetballen er fanatiek op los. Je gelooft je ogen niet.

En als er een flink feest is, religieus of anderszins, dan stromen de blaaskapellen toe van alle kanten en dan wordt getrommeld en geschreeuwd en ook getoeterd, urenlang, tot diep in de nacht, op trompetten, tuba's en fluiten, je hoort er uiteraard de *zampoñas*, daar doorheen kerkklokken en allerlei ongepolijste fanfare, maar ook de *Sikuri*, een uitstervende groep oude mannen, met vermoedelijk de oudste overgeleverde muziek van de Andes. Elk speelt een fluit waar maar weinig noten op zitten zodat ze alleen samen, om beurten blazend, een soort van melodie kunnen spelen, met een snelle trommel eronder.

Ik zeg "soort van melodie" want het is hypnotiserende, ijle en toch doordringende muziek, het lijkt wel de geest van de Andes zelf. En al die drukte in een lucht waarin wij na twee keer blazen moeten gaan zitten! Ik heb er een foto van, waarop ik

met een paar medestudenten voor pampus lig in een hut, dikke jassen aan, ijsmuts tegen de kou, verbrande wangen en lippen door de zon, en met een hoofdpijn, of zoals ze in het Spaanse dialect daar zeiden een *puna* wegens de dunne lucht, niet te beschrijven. Door de straten deinde een feestende massa, in die kou, vierduizend meter hoog, en dreunden minstens drie bands door elkaar heen. Af en toe kwam er een indiaan binnen, maakte een gebaar van neem nog een slok, en verdween met een grijns weer naar buiten.

Oersterke mensen zijn het, overlevers, met een eeuwenoude kennis van de natuur. Toch merkwaardig dat ze door de rest van de natie met de nek worden aangekeken en dat het woord indiaan, *indio*, in dat continent bijna overal een scheldwoord is.

En waarover spraken wij daar bovenop die berg? Nou, dáárover. We hebben het over 1986 want toen stond ik daar op die berg maar er is nog niet veel veranderd. We hadden het erover hoe vreemd het was dat in de schoolboekjes niets over de – in dit geval – Aymara indianen te vinden was. Ze werden doodgezwegen. Notabene de oerbewoners, net als de Mapuche in het zuiden. Met hun cultuur werd nergens rekening gehouden, verder dan een beetje lagere school konden de meeste kinderen niet komen. Als ze uit de bergen naar de steden aan de kust trokken, kwamen ze in de slechtste baantjes en de armoedigste sloppen terecht. Niets om trots op te zijn. En dat wilde deze indiaan, en met hem een hele groep, veranderen. Daarom hadden ze daar op die hoogvlakte een eigen schooltje opgericht en eigen schoolboekjes gemaakt. Met hún taal, hún geesten, hún verhalen en hún geschiedenis er in. Naast die van het hele land, want ze wilden zich niet afsluiten.

Ze waren dus op eigen houtje, zonder weet te hebben van de buitenwereld, begonnen aan wat door de geleerden bi-cultureel onderwijs wordt genoemd. De VN-organisatie UNESCO, waar ik tijdens mijn antropologiestudie part-time voor werkte via een Amsterdamse stichting, hield er internationale congressen over. Dat hoort bij de bescherming van minderheidsculturen waar deze organisatie zich sterk voor maakt. En het stond nog in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens óók als je die goed las. Een Nederlandse jurist, Hulsman, heeft eens

gezegd: "Differentiatie is de logische consequentie van de verwezenlijking van de Rechten van de Mens". Toen ik dat vertelde, van dat recht op een eigen cultuur, en van die internationale congressen, toen keek die indiaan me ongelovig aan. Het was even stil, daar hoog in de Andes. En toe zei hij iets wat mij ontroerde – en nog steeds. Hij zei: "Tenemos razon entonces?", "We hebben dus gelijk?" Nooit heb ik de diepe zin van het werk van die VN-kolos UNESCO zó gevoeld als op dat moment. En nooit heb ik het belang van een eigen identiteit zó ingezien als toen. Mogen zijn wie je bent. Mogen doorgeven wat je belangrijk vindt. Mogen kiezen hoe ver je mee gaat met die grote, onpersoonlijke buitenwereld.

Dat wordt heus niet direct oorlog of revolutie, maar het is wel zo dat het in het ene land moeilijker ligt dan in het andere; hoe wijzer een staat, zou je kunnen zeggen, hoe meer diversiteit hij verdraagt – en in het ideale geval zelfs stimuleert. Van de Noorse wetenschapper Eide is de uitspraak: "Geschiedenis wordt zelden geschreven door de verliezers van culturele conflicten".

Welnu, daar op vier kilometer hoogte in de Andes was een stel Aymara-indianen vanuit het diepst van hun overtuiging begonnen, zélf geschiedenis te schrijven, of de staat het er nu mee eens was of niet. Inmiddels zijn we bijna 25 jaar verder. Op de plek waar ik toen was wonen geen indianen meer permanent, hun basisschooltje is verdwenen maar er studeren nu meer Aymara kinderen dan ooit in het middelbaar- en hoger onderwijs.

En ze hebben nog meer gelijk gekregen dan ik had durven hopen, want die VN-organisatie UNESCO is in 2003 met een verdrag gekomen waarin de culturele diversiteit van de mensen wordt beschermd. Dat houdt in dat de cultuur in de hoofden van de inwoners van een land wordt gerespecteerd, niet alleen van de meerderheid, maar van allemaal. In het Engels heet dat onze "intangible heritage", in een soort Nederlands heet het ons "immateriële erfgoed".

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV) in Utrecht geeft er de komende jaren extra aandacht aan. Aan de schatten

in het hoofd van de Nederlanders, maar ook aan die in het hoofd van de nieuwe Nederlanders en allen die in ons land een toevlucht hebben gezocht. Niet alles zal bewaard kunnen blijven maar we hebben in elk geval de vrijheid, zelf te bepalen wat we doorgeven. En we hebben een redelijke bewegingsvrijheid zolang we ons aan de Grondwet houden.

Tenslotte: Alle blazers van toen, met die onbegrijpelijke Sikurimuziek, als kreten van de roofvogels in de bergen, zijn nu dood. Het is mij niet bekend of er voor de makers van die oerklanken opvolgers zijn gevonden, maar als eerbetoon laat ik nu, aan het eind van mijn verhaal, nog eenmaal iets van ze horen. Ik heb het zelf in 1986 voor een gesproken brief aan thuis opgenomen op dat feest waar ik het zojuist over had, hoog in de bergen in Noord Chili, toen ik nog niet door de herrie, de vermoeidheid, de kou, de drank en de *puna* geveld was. Je hoort het nergens meer, maar hier, in dit Cultureel Café, dames en heren, een zeldzaam stukje immaterieel erfgoed: De *Sikuri* van Tarapaca: [geluidsfragment].

Laurens van der Zee (<http://www.laurensvanderzee.nl>) is dichter en muzikant. Hij studeerde niet-Westerse sociologie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam en werkte lang in deze stad als UNESCO-voorlichter. Hij is oud-bestuurslid van de Stichting Samenwerkingsverband Hooglandindianen SHI (<http://www.hooglandindianen.nl>), en contactpersoon in Nederland van de Frans/Zwitserse organisatie voor minderheidsculturen Traditions for Tomorrow (<http://www.tradi.info>). Daarnaast vervult hij in Wageningen nog enkele andere maatschappelijke functies.